

ЖОВТИЙ КНЯЗЬ (ДУЖЕ СТИСЛО)

Василь Барка

1

У неділю Дарія Олександрівна збирає свою дочку, щоб піти разом у церкву. Оленка трохи опирається, бо боїться, що з неї будуть сміятися у школі. Сини взагалі кудись побігли, щоб не йти до церкви.

Оленка тримає на колінах зошита. Колись мати дуже її посварила за погані літери, і тепер дівчинка хоче похвалитися своїми успіхами.

Батька немає вдома. Його разом з іншими кудись повели. Родина тепер не знає, коли його чекати.

2

Перед селянами виступає промовець. Він свято вірить у свою справу, впевнений, що вони повинні від дати державі навіть останнє зерно, але чомусь не подобаються Отроходіну очі одного селянина. Мирон Данилович Катраішик нічого не говорить, тільки дивиться гірко, з осудом. На запитання, чим годувати дітей, Отроходін відповісти не зміг, але пообіцяв заарештувати порушників спокою. Селян оточили міліціонери.

3

Хлопці, Микола й Андрій, чекали біля сільради батька, який щось довго не з'являвся. Розмовляли вони про хліб: селяни його вирощують, а хтось забирає.

Вийшов засмучений батько. Побачили хлопці і Отроходіна, що розпитував про Мирона Катранника у секретаря сільради.

4

Священику сільської церкви влада наказала здати ключі. Відбувалася остання служба. Священик звернувся до людей із закликом озирнутися навкруги себе і зрозуміти, наскільки страшним стало життя: люди не схожі на людей, злі, мстиві, погордливі.

Усі плакали і відчували себе загнаними у глухий кут і обікраденими.

Прихожани не дали комсомольцям і начальству пограбувати церкву, сховали усі священні реліквії.

Голова комісії наказав зняти з церкви дзвони.

5

Повертаючись додому з церкви, Дарія Олександрівна зустріла чоловіка. За ним їхали підводи та йшли люди, щоб забрати зерно. Але забирати вже нема чого. Це дратує прикажчика. Обшуковують усю хату та двір. Забирають навіть старий глечик зі смальцем, клуночок з просом, квасоллю, хлібину зі стола, картоплю. Не залишається зовсім нічого. Дарія Олександрівна зварила юшку з маленьких бурячків, що були закопані на грядці. Їли ту юшку з сухарями, підібраними з підлоги.

6

У сутінках Мирон Данилович витягує з потаємної схованки жменьку пшона. Дітей будять серед ночі, щоб нагодувати кашею.

Уранці сім'я годується їстівною травою.

У сусідів Катранників теж улаштовують обшуки і забирають найнеобхідніше. У декого шукали навіть у колисках, перевертаючи дітей.

7

У колгоспі мре вся худоба, яку повідбирали у хазяїв. Люди кажуть, що годували тварин січкою з малясом.

Мирон Данилович зустрічає дорогою Калинчака. Йому Зінченко дозволив накосити сіна для корови між лініями у курортній зоні. За це Зінченка допитували у міліції, а потім перевели в інший район.

Проходячи повз будинок партійного осередку, Мирон Катранник почув постріл. То секретар парткому застрелився, бо не міг більше здати хліба, якого у людей просто не було.

Приїздить Отроходін і натикається на Катранника. Селянин викликає у "діяча" все більше підозри.

8

Тітка Ганна разом з Федорою і Катрусею приходять до Дарії Олександрівни, щоб порадитись, де сховати церковну чашу. Вирішують сховати у родині пічника, що був людиною релігійною. А оскільки колгоспник, то менше буде підозри. Андрійко біжить до пічника, і там його пригощають цукром.

За оселею Катранників стежить приставлений Отроходіним Шкірятов. Родина сидить голодна, бо не може дістати навіть жмені схованого пшона. Якось наглядач зник і пшоно дістали. Припасів уже майже не лишалось.

Церковну чашу заховали в глибокій ямі у бур'янах.

Знято з посади голову колгоспу. Становище на селі стає все складнішим. Мирон Данилович вирішує їхати на заробітки.

9

Катранників знову обшукують, перевертають усе навколо. Голова комісії сердито кричить, що вони щось же мають їсти, якщо досі живі.

На городі знайшли і відібрали закопані буряки. Тепер сім'ю чекає голодна смерть.

У крамниці продають борошно, від якого люди починають хворіти.

У млині міліція охороняє борошно і відганяє від нього ломаками підлітків і дорослих, що вже зовсім змучені голодом. Декого забивають на смерть. Підвода постійно вивозить мертвих до ями.

Мирон Данилович наважується поїхати у Воронежчину, щоб обміняти якісь речі на продукти.

10

У дорозі Мирон Катранник зустрічає односельчанина Савченка, якого вислано у Сибір. Під час обшуку комісія не знайшла хліба, але забрала все і вибила вікна. Самого селянина з хати викинули.

Допомогти Миронові погоджується бувалий дідусь, що зветься брат Прокоп.

На станції було влаштовано облаву, під час якої у жінок відібрали ті продукти, які вони везли своїм помираючим дітям. На станції стояв голосний плач. Трусили всіх.

У село від станції подорожні йшли пішки. Там обміняли свої речі на пшоно і лузгу. На станції вдалося врятуватися від облави, тому що борошна у Мирона не було.

11

У хаті Катранників запакували голод і холод. Бабуся хворіла. Годувалися лише пшоняною юшкою двічі на день, зварили останні бурячки. Повернувшись додому, Дарія Олександрівна застає матір мертвою. Вона була свята людина, завжди в усьому допомагала.

Мати просить дітей не пити багато води, щоб не попухли і не обморозились ноги.

Діти почувають себе гірше і гірше. Оленка зовсім схудла, Миколка висох.

Уранці додому повертається батько. Він засмучений смертю матері. Бабусю ховають біля вишень, які вона любила.

12

З лузги спекли печиво, яке хоч трохи нагадувало їжу. Діти, крім Миколки, їли охоче, а той відклав. Мирон Данилович приніс малясу, щоб підсолодити їжу. По дорозі зустрів двох перехожих, що, видно, хотіли відібрати ношу, та не наважились.

Миколка захворів, лікувати не було чим. Одна надія — дістати трохи хліба.

Дорогою Мирон дізнається, що від голоду помер один з перших колгоспників Семенків.

Катранник бачить, як з млина виходять з повними мішками Отроходін і Шкірятов, укладають мішки на підводу. До них кидаються з простягнутими руками люди.

Люди продовжують умирати, їх постійно вивозить підвода.

Мирон Данилович виринає кілька поморожених бурячків, щоб хоч якось урятувати родину.

Уночі приходить зять діда Гонтаря і просить допомогти поховати тестя. Це треба зробити вночі, щоб ніхто не бачив і не вивезли діда підводою. За поховання — розстріл.

13

Із залишеної дідом Гонтарем схованки Мирон викопав трошки картоплі, решту заховав. Діти трошки повеселішали. На селі лютує голод, а партійці розмовляють про те, що сьогодні їм дають крупу і яловичину. Дехто несе мішечки з їжею.

Діти з дитячого будинку вшістьох тягнуть по снігу тіло свого товариша. Мирон Данилович хоче допомогти їм, але вже не має сил.

У Никифора Самохи під час обшуку знаходять жорна і конфісковують. За них виписують штраф сімдесят п'ять карбованців, не заплатиш — місяць тюрми.

Дружина хоче їхати по хліб до міста, але Самоха боїться, що вона там пропаде під час облав.

Ці розмови лякають Мирона Даниловича. Додому він приносить тільки два коржика з качанів, та Миколці вже байдуже. Він зовсім важко дихає.

Миколка помирає. Батько робить йому труну і ховає поряд з бабусею.

Мати вирішує іти з дітьми в місто по хліб.

14

Коли Дарія Олександрівна йде, до хати приходить Шкірятов і веде чоловіка у церкву до Отроходіна. Мирон Данилович зачарований купами хліба, що підгниває по всіх кутках церкви. Селянина починають допитувати, бо якась комсомолка сказала, що бачила, як виносили церковну чашу. Від Ударів чоловік падає. Отроходін виливає на нього відро брудної води і вирішує спробувати інші методи: пропонує за зізнання пшеницю, борошно. Голодний Мирон непритомніє, і його викидають на сніг. Прийшовши до тями, чоловік іде додому.

В одній хаті, наївшись блекоти, чоловік збожеволів і зарізав дитину. Жінка його кричала, а потім померла, а він побіг кудись у засніжені степи.

Мирон Данилович виношує план порятунку селянського хліба з церкви. Селянин із сусіднього села закликає вранці вирушити до церкви.

15

Уранці майже все село йде до церкви. До них приєднуються люди з інших сіл. Слабкі йдуть за сильними. Хтось із селян говорить, щ добре було б з опухлими дітьми стати під Москвою і не зрушати з місця, поки не повернуть хліба.

Сторожа починає стріляти у людей. Перші у натовпі падають, але підбігають інші. Їх гонить голод.

Кулеметними чергами, наче у жнива, охоронці косять селян. Дострілюють поранених. Мирон Данилович урятувався дивом.

16

У місті хліб продають за шаленими цінами, але без карточек. За дорогоцінним хлібом стоїть велика черга. Своїх міліціонери пропускають, а одна жінка стоїть уже три дні.

Жінка одного активіста розповідає, що її чоловік помер, хоча вони і мали що їсти. Просто життя його було отруєне тими, хто приїхав і став усе розвалювати.

Починається облава, всіх кидають на вантажні машини. Катранники рятуються.

Наступного дня їм теж не вдається достоятися за хлібом. Додому виїхати теж неможливо, бо на вокзал селян не пускають. Ночувати доводиться на лісовому складі. Зранку на вокзалі Дарія Олександрівна чує розповіді чергового по станції про викрадення дітей. Дітей потім з'їдають. Мати перелякана.

17

Відлежавшись, Мирон Данилович іде до схованки за картоплею. Повертаючись, бачить коло свого дому сани. То приїхали Отроходін і Шкірятов.

Коли повернулись дружина з дітьми, батько нагодував їх супом.

Не став розповідати їм про події коло млина. Сам пішов туди, щоб поглянути. Дорогою побачив, як підводи вивозили в степ мертвих і ще напівживих.

Катранник згадав про кагат з конятиною. Цього дня сім'я їла м'ясний суп. Через день Мирон Данилович зустрів біля своєї схованки старого Пилипа Гільчака і поділився м'ясом з ним. Конина підтримувала Катранників протягом зими. Усе село

перетворилося на пустку.

18

Навесні всі у родині Катранників уже ледве рухались. Мирон Данилович зовсім не мав сили, але треба було йти шукати чогось їстівного. Разом з батьком вирушив Андрійко. Дорогою побачили людські кістки. Через кілька днів Мирон побачив, як колгоспники засівають поля, намагаючись кинути щось до рота, але не можуть, бо за ними слідкують. Тракторист потайки дає Миронові трошки соняшникового насіння.

Мирон Данилович з Андрійком шукають у степу ховрашків, вигрібають усе їстівне з мишачих схованок, знаходять кошик з колоска ми біля мертвої бабусі. Ввечері ловлять горобців, щоб зварити юшку.

Надходить лист від Косаря Калинчака, який знайшов роботу на Північному Кавказі і кличе до себе Мирона. Дарія Олександрівна не хоче їхати нікуди з дітьми.

Йдучи на полювання, Мирон Данилович бачить, як у дворах прямо вилами наколюють мертвих і кидають на вози. Він вирішує їхати.

Змучений приходить на станцію, але його не пускають. Доводиться йти в район.

20

У районі чоловік бачить гори мокрого перепрілого хліба. Постійно набігають облави, які хапають селян і кудись везуть машинами. Потім вивозять потягами і викидають у вогняне провалля.

Рятуючись, Мирон знайшов обмотаний тканиною хліб, що належав тепер уже мертвому чоловікові. Із вдячності Катранник хоронить померлого.

21

Допомігши двом робітникам залізниці вкладати дошки, Мирон домовляється, що вони довезуть його до Кавказу, але потім залишається конюхом у сусідньому радгоспі, складаючи для сім'ї гроші та кукурудзяну крупу. Але починаються звільнення з роботи тих, хто не має довідки.

На вокзалі за Мироном полюють грабіжники, чекаючи, поки він упаде.

Чоловік відчуває, що все звичне для нього життя зруйноване і спалюжене.

22

Андрійко з другом Олексою ловлять черепашок, але їх відганяє від цього заняття старший хлопець. Олекса розповідає, як тепер мають називатися місяці: грудень — трупень, січень — могилень, вересень — розбоєнь, жовтень — худень, листопад — пухлень.

Мати заманює собаку і вбиває його. Андрійко знаходить їжака, вони підгодовують охлялу Оленку.

23

На глухій станції почали Перевіряти документи. Мирон Данилович переховався у кущах. Потім нікого не підпускали до потяга, що прибув на станцію. Катранник, зробивши кілька пересадок, таки доїжджає до станції. Сил зовсім немає. Село було близько, а от добратися до нього — ніяк. Зробить кілька кроків і лягає на дорозі. Дорогою їде машина, спочатку мчить повз Мирона, а потім вертається. Виходить

Отроходін, нахилиється і впізнає Мирона. Чиновник запитує, де схована чаша, але впертий селянин мовчить, а потім каже тільки одне слово: "Іди!".

Підвозять Катранника, зробивши крюк, хлопці на підводі. Але навіть дійти кілька кроків до рідної хати він уже не може. Поки родина, побачивши його, вибігла надвір, Мирон Данилович був уже мертвий. Страшке горе запанувало в хаті. Особливо побивалась Оленка.

Поховали батька, могилу рили цілий день.

24

Уранці померла Оленка. Мати з сином рушили у місто. Доїхавши, побачили крамниці, напхані всякою їжею, у яких брали у людей золото і міняли його на продукти. Від їжі багато хто відразу і вмирає.

На срібну застібку Дарія Олександрівна виміняла трошки борошна. Хотіла ще купити синові хліба, але не достоялися. Під час посадки у вагон мати з сином розлучилися. Хлопець сів у вагон, а мати залишилася на пероні. Жінка сподівалася, що син спитає свою станцію, тому сіла на інший потяг.

25

У поїзді Дарія Олександрівна слухає жахливі розповіді жінок про події в Україні, про висилки, голодування.

"До нас насунули якісь двадцятитисячні... з тієї ж Москви, розгніздилися не в своїх хатах і давай викидати хліборобів на вулицю... Ідуть в один двір. Там самі діти в хаті сидять: їхніх батьків вислано, а матері померли... Похапали їх і викинули на морозну грязюку. Так викинуті діти і валялись на холоді... А ті ж, вражі тисячники, і тоді не дали дітям спокою.

Послали віз, забрано на той віз дітей і також матерів, які розшукалися. І відправлено за тридцять верст до байраку: викинуто всіх униз. А там же глибоко! Багато дітей, коли падало, покалічилось, там і конали, поки смерть їм прийшла".

Повернувшись додому, Дарія Олександрівна побачила, що син не повертався. Вона спекла коржик із заробленої муки, шматочок з'їла, а решту сховала під Андрійкову подушку. Написала синові записку, щоб чекав маму і нікуди не йшов, бо вона пішла його шукати.

Йшла мати селом і згадувала, як колись тут біленькі хати стояли у садках, тополі росли, квітки ясніли. А тепер тільки пустка. Наче зовсім чужим селом проходить жінка: все чорно навкруги, пустка у кожному дворі.

26

Змучений Андрійко заснув у потязі та проспав кілька станцій. Зійшов у якомусь селі, але місцевість була чужа. Ходить хлопчик селом — пусто скрізь. Старенький дідусь, якого він зустрів, порадив тікати звідси, а то божевільні можуть його зарізати.

Андрійко знову сідає на потяг, але на якійсь станції його зігнали. Хлопець бачить, як підлітки чіпляються під вагони, робить так і собі. У вагоні він побачив звалених у купу мертвих людей. Під пасажирським вагоном хлопчик доїхав до кордону Росії. Назустріч, з України, йшли поїзди, повні збіжжям, м'ясом, городиною.

Андрій знайомиться зі штукатуром Никифором Петровичем, який кличе хлопця до Білорусії. На маленькій станції всі стають на роботу, але заробіток зовсім мізерний. Деякі з парубків одружилися з білоруськими дівчатами і перейшли у села. На селі Андрій та дядько Никифор купують харчі, там їх добре годують. Білоруси добре ставляться до голодуючих українців.

Андрій сумує за домівкою і вирішує повертатися до матері. Взявши гроші та торбинку з харчами, він рушає на станцію. Його проводить дядько Никифор.

27

Гроші, зароблені в Білорусії, хлопець беріг, щоб купити матері хліба. Їхав під вагонами, тому добирався довго.

Повернувшись додому, матері там не знайшов. Побачив лист від матері та корж під подушкою. Поїв трохи, шматок поніс жінці, яка при дорозі годувала дитя, але її вже не було. Побачив дітей з дитячого будинку, що йшли потихеньку спати, поївши майже пустої юшки. У дітей були випнуті животики.

Дарія Олександрівна шукала сина то на станції, то в місті. Разом з багатьма селянами її схопили і відвезли в глухий степ. Жінка все-таки добралася до станції, ховаючись від усіх, годувалася об'їдками, лущинням. Зустрічала потяг, сподіваючись зустріти сина. Так вона і помирає. У руках Дарія Олександрівна тримала зошит Оленки. Люди з сумом дивилися на неї і говорили, що це, мабуть, найдорожча річ залишилася у матері від доньки.

28

Андрійко жив один, почав дичавіти. Доїв уже спліснявілий хліб і корж. Навчився знаходити навкруги все, що тільки було їстівного. Знайдене приховував на дворі біля хати. Журився без мами та все чекав її.

Разом з іншими людьми ходив красти колоски. Але сторожа ставала все лютішою, і збирати колоски стало небезпечно. Все частіше на полі лежать мертві.

Сусіди Петруні підгодовують Андрійка хлібом. Урожай 1933 року видався небувалим, але жати важкі колоски було нікому. Зерно обсипалося, і хліб гнив аж до Різдва.

Петруні беруть до себе Андрійка. Тому від знесилення вже байдуже, що робити. Тітка піклується про Андрійка, все намагається його чимось підгодувати.

Але хлопець дуже сумує за мамою. Він вирішує іти на пошуки її, хоча Петруні його відмовляють.

Виходить він на дорогу...

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

В основу роману "Жовтий князь" покладено особисті спогади Василя Барки про голодомор в Україні 1932-1933 років. Крім того, протягом двадцяти п'яти років він збирав спогади очевидців, пам'ятав, як голодувала родина його брата.

Точних цифр про кількість загиблих у ті часи в Україні досі немає, одні називають 8-9 мільйонів, інші — 10 мільйонів, деякі доводять кількість до 14 мільйонів. Але так чи

інакше, це була страшна трагедія для всього українського народу.

Трагедію усієї країни письменник змальовує через особисту трагедію родини Катранників, з яких живим залишається тільки молодший син Андрійко. Картини життя сім'ї наповнені вражаючими і страшними подробицями. Але в усіх ситуаціях герої залишаються вірними своїй селянській і людській моралі. Навіть голодний і помираючий Мирон Данилович не виказує місцезнаходження церковної чаші. Андрійко хоче поділитися останнім хлібом із зовсім чужою жінкою.

Закінчується твір оптимістично — над землею народжується новий день, що несе надію.